

ПОРІВНЯНО-ПЕРЕКЛАДНИЙ ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПАРИ МОВ ЯК СПОСІБ СЕМАНТИЗАЦІЇ ЛАТИНІЗОВАНОЇ ЛЕКСИКИ

Основним завданням сучасної методики викладання іноземних мов є вдосконалення шляхів оволодіння іншомовними лексичними елементами. У мовознавчій галузі не вистачає психологічних та теоретичних досліджень, пов'язаних з інтенсифікацією процесу засвоєння слів. Як результат – слухачі не засвоюють необхідний об'єм рецептивної та активної іншомовної лексики. Особливо означена проблема стосується студентів факультетів романо-германської філології, оскільки вони характеризуються недостатнім рівнем володіння іноземними мовами (англійською й німецькою).

На практиці викладання іноземних мов застосовують сукупність різних способів семантизації іншомовної лексики: переклад на рідну мову або мову-посередник, наочність, самостійну здогадку, систему фразеологічних дієслів, живе мовлення тощо. Серед означених способів особливе місце належить етимологічному аналізу іншомовних слів. Він характеризується вивченням історії мови, а саме, історії носіїв мови. Все це є предметом досліджень етнолінгвістики, основи якої були закладені Вільгельмом Гумбольтом. Слова, як і люди, не виникли випадково. Вони мають свою еволюцію, досліджуючи яку, можна значно інтенсифікувати процес засвоєння іншомовних елементів, оскільки більшість мов є спорідненими. Так, наприклад, романо-германські мови мають у своїй основі багато

спільних рис завдяки одному джерелу походження (латинь).

Мета статті – охарактеризувати особливості використання порівняно-перекладного етимологічного аналізу пари мов як способу семантизації латинізованої лексики у процесі вивчення іноземних мов (англійської й німецької) на факультетах романо-германської філології.

Серед учених, які займалися вищезначеною проблемою, можна назвати Г.А. Леман-Абрикосова, Б.В. Біляєва, В.В. Давидова, Г.О. Харлова та ін. Вони пропонували використовувати як найефективніший з способів семантизації іншомовної лексики етимологічний аналіз, оскільки він дозволяє глибоко проникати у зміст засвоєних слів, що сприяє розширенню навчально-пізнавальних можливостей слухачів. Г.А. Леман-Абрикосов та Б.В. Біляєв наголошували на етимологічному аналізі похідних слів, оскільки десятки тисяч іншомовних слів, значення яких тлумачаться у двомовних словниках, мають в своїй основі декілька сотень спільних коренів, знаючи які, можна добре розуміти значення решти слів [2, 3]. Г.А. Леман-Абрикосов наводить наступний приклад: “Чому *gazeta* на німецькій мові називається словом *Zeitung*? Тому що *gazeta* виходить через різні проміжки часу, а час по-німецьки *Zeit*. Чому *шкільний урок* називається словом *Stunde*? Тому що *урок* триває час, а *час* по-німецьки *Stunde*” [4: 20]. Але цей аналіз не

застосовується до корінних слів (mind), тому що в більшості випадків етимологія слова не пов'язана з його значенням. Етимологічний аналіз В.В.Давидова базувався на математичній основі. Він підрахував, що в межах перекладів можуть формуватися лексичні узагальнення за допомогою виокремлення в системі загального і встановлення зв'язків з джерелом походження [3]. Г.О.Харлов пропонує застосовувати етимологічний аналіз іншомовних слів з елементами їх тлумачення. Він вважає за доцільне реалізацію варіативної інтерпретації значень лексичних одиниць з формуванням родового значення.

Таким чином, означене вище підкреслює можливість оптимізації процесу засвоєння іншомовних лексичних одиниць за рахунок використання їх етимологічного аналізу. У результаті був обґрунтований порівняно-перекладний етимологічний аналіз пари мов, який базується на встановленні смислових зв'язків між іншомовними словами та їх значеннями з їх багатослівним тлумаченням на рідну мову. Означений етимологічний аналіз ґрунтується на принципах системно-компактного методу Г.О.Харлова [5].

Відомо, що людині властиві асоціації, оскільки для оволодіння значним обсягом інформації необхідною умовою є її глибоке осмислення, а не вивчення на пам'ять. Одним із джерел виникнення асоціацій під час вивчення іноземних мов є встановлення їх взаємопроникаючої спільності. Проблема глибокого осмислення змістового боку засвоєних слів є важливою, оскільки у процесі

сприйняття зоро-слухових образів слухачі погано розуміють їхній зміст, не володіють поняттями, що призводить до відсутності іншомовного мислення.

Процес реалізації порівняно-перекладного етимологічного аналізу пари мов дозволяє створити сприятливі умови для засвоєння іншомовної лексики, за яких у слухачів виникають лексичні узагальнення при синтезі окремих одиниць. Системний аналіз іншомовних слів розвиває у слухачів уміння запам'ятовувати значно більший обсяг рецептивної та активної лексики, що інтенсифікує процес оволодіння іноземною мовою. Разом з цим, це активізує навчально-пізнавальні можливості тих, хто вивчає іноземні мови, і сприяє тому, що їхній розум знаходиться в постійному пошуку нових зв'язків між словами та їх значеннями, що зумовлює їх глибоке осмислення. А чим більше людина розвиває свої розумові здібності, тим вона здатна засвоїти більше поточної інформації. У результаті використання запропонованого етимологічного аналізу слухачі несвідомо готуються до засвоєння більшого обсягу слів у процесі подальшого вивчення іноземних мов.

В етимології існує таке поняття як етимологічні дублети [1: 45]. Це слова, що мають спільне джерело походження, але відрізняються в незначній мірі написанням, значенням або вимовою. Наприклад: англійські слова *shirt*, *skirt* мають різні значення та вимову. Слово *skirt* запозичене від скандинавських племен і від нього пішло слово *shirt*. Таких прикладів багато:

strew – screw

senior – sir
canal – channel

Різновидом етимологічних дублетів є етимологічні триплети. Це групи з трьох і більше слів одного джерела походження. Їх вживання є рідкісним:

hospital – hostel – hotel
capture – to catch – to

chase

Часто зустрічаються дублети, що складаються зі скороченого варіанта і слова, з якого він утворився:

history – story
shadow – shade.

Поряд з означеними дублетами, в іноземних мовах зустрічаються й етимологічні написання, які спричиняють значний вплив на засвоєння іншомовних слів. Вони були широко поширені в епоху Відродження, яка характеризувалася інтенсивним потягом до вивчення античної літератури та давніх мов. У зв'язку з цим виникло уявлення про те, що правильним є таке написання слова, яким воно було в його мові-основі. Написання слів стали копіювати за їх давнім зразком. У деяких випадках, коли при етимологічному написанні виникали такі звукосполучення, що є неможливим, наприклад, в англійській мові (*debt, doubt – debitum, dubito*), вони не проникали у вимову, а залишались на орфографічному рівневі. Таким чином, в англійські слова *debt, doubt* була втавлена буква *b*, яка ніколи в них не вимовлялася. У слово *receipt* була вставлена буква *p* за етимологічним принципом (лат. *receptum*) [1: 54]. Випадки, коли етимологічне написання не впливало на вимову слів були рідкісними.

Зважаючи на все це, необхідно

зазначити, що надмірний потяг до вивчення історії слів може призвести до неправильного їх тлумачення, до зміщення понять і втрати асоціативних зв'язків між формою та змістом лексичних одиниць. Тому не слід зловживати етимологією іншомовних одиниць. В означеному випадку можна обмежитися аналізом лише похідних слів, які досить чітко виокремлюються з решти лексичних одиниць.

У статті пропонується розгляд порівняно-перекладного етимологічного аналізу лексичної спільності латинської та англійської мов, оскільки означений аналіз застосовується лише до латинізованої лексики. Відомо, що латинь – це праматір сучасних романогерманських мов, що зумовлює наявність у їхній структурі багато спільних рис. Так, англійський словниковий запас складається з 90% запозичень, серед яких 50% латинських лексичних елементів. Якщо проаналізувати 50% латинських запозичень, слухачі значно збагатять вокабуляр з англійських слів.

Таким чином, було проаналізовано 100 латинських слів. Процедура запропонованого виду етимологічного аналізу була наступною: виписувалось латинське слово з його словниковими вказівками, до якого добирались відповідні смислові еквіваленти в англійській мові:

Summus, is, m - sum, summit, summer, summary,

Valeo, ere - valid, value, valiant, invalid.

Незаперечно, що означений етимологічний аналіз іншомовних слів є перекладним, не універсальним шляхом семантизації лексики. Але за

такого синтезу слів іноземних мов здійснюється багатослівне тлумачення лексичних одиниць, що дає можливість глибше проникнути в поняття і розкрити його внутрішній зміст. Наприклад, при розборі слова “*stella, ae, f*” за вказаною вище схемою видно, що його відповідниками в англійській мові є слова “*star, constellation*”. Для слухача зрозуміло, що слово “*stella*” має значення не лише зірки, а й сузір'я. Таким чином відбувається розширення значень слова, що сприяє встановленню асоціативних зв'язків між предметом і його поняттям.

Порівняно-перекладний етимологічний аналіз пари мов можливо здійснювати, оперуючи декількома мовами. Рекомендується аналізувати лише споріднені мови і за умов наявності достатнього рівня володіння ними, оскільки неврахування цих вимог може призвести до „оголення” знань слухачів.

Третьою мовою, яку можна додати до етимологічного аналізу, поряд з двома попередніми, може бути та, що вивчається паралельно (німецька). В такому разі модель етимологічного аналізу трьох мов є наступною:

лат.	англ.	нім.
sal, salis, m	salt	salz, salad
nox, noctis	night, nocturnal	Nacht, arvom
bodio, ere	bet, bad, beet	Bett, m,
pes, pedis, m	foot, pedal	Fuss, m

У результаті реалізації етимологічного аналізу латинської та англійської мов, було отримано переконливі дані, що свідчать про його ефективно практичне застосування. При аналізі 100 латинських слів було знайдено більше ніж 300 еквівалентів в англійській мові, схожих більшою чи меншою мірою за своїм значенням. Це лише

мінімум можливостей, що дає порівняно-перекладний етимологічний аналіз пари мов. Якщо додати до запропонованого аналізу іншу мову, то обсяг засвоєних слів може скласти приблизно таку ж кількість лексичних одиниць. Пропонуємо приклади аналізу латинських й англійських слів:

лат.	англ.	укр.
ventus, i, m	a wind, to ventilate	вітер провітрувати
terreo, ere	terrible a terror to terrify	жахливий жах вселяти жах
tabula, ae, f	table tablet tabloid	стіл блокнот бульварна газета

Для реалізації порівняно-перекладного етимологічного аналізу латинської й англійської мов у навчальному процесі необхідно виокремити лексичні дози, що включають 30 латинських слів до кожної навчальної теми. До практичного матеріалу можна додати аналіз найпоширеніших латинських афіксів в англійській мові. Вся робота поділяється на три етапи: *підготовчий, ознайомлюючий, практичний та діагностичний*. На підготовчому етапі слід провести діагностику рівня володіння слухачами вищезначеними мовами з метою уникнення „оголення” їх знань. Ознайомлюючий етап включає бесіду щодо існуючих способів семантизації іншомовної лексики з детальним розглядом особливостей використання порівняно-перекладного етимологічного аналізу пари мов. Як показує практика, слухачі у вивченні іноземних мов (англійської та німецької) час від часу звертають увагу на схожість деяких слів, що найчастіше вживаються в повсякденному мовленні, наприклад: англ. *a street* – нім. *die Strasse*. Водночас вони не усвідомлюють важливість системного лінгвістичного аналізу мов, що вивчаються.

На практичному етапі відбувається робота з етимологічними дублетами латинської та англійської мов, які представлені на картках: на одній стороні написані латинські слова зі всіма їх словниковими вказівками, на іншій – англійські відповідники з перекладом на українську мову. Слухачі повинні уважно прочитати латинське слово разом з його

словниковими вказівками: *canis, is, m* тобто іменник у формі називного і родового відмінків однини; *bonus, a, um: bonus, bona, bonum* тобто прикметник у формі трьох родів тощо. Потім слід звернути увагу на еквіваленти в англійській мові та їх переклад на українську мову. Далі необхідно добрати до вказаних слів у реченнях з латинської мови відповідники в англійській мові:

In pase litterae florent. (В світі процвітає література)

pase - a peace;

litterae - a literature, a letter;

florent – a flower, a flora.

Nautae audaces per omnia maria current.

(Через моря плавають хоробрі моряки)

audax, acis - an audacity, audacious;

nauta, ae, m - naval, navy;

curro, cursum – a currency, current.

Також основною частиною практичного етапу є робота з найпоширенішими латинськими флексіями. Слухачі повинні складати приклади з такими суфіксами і префіксами, як *-tion; -able; -al; ent; -ate; dis-*. У більшості випадків це завдання не викликає труднощів, оскільки слухачі знають багато англійських слів з такими афіксами, але не усвідомлюють джерело їх походження. Вони називають наступні слова: *a movement, a dictation, an audition, a hospitable* тощо. Проблеми виникають з латинськими коренями (*-vert, -duct, -spect*). Слухачі не можуть пригадати англійські слова з такими коренями, оскільки вони не звертають на них детальної уваги на відміну від префіксів та суфіксів, які більш

помітні з-поза своїх алгоритмічних властивостей (здатні відокремлюватися від слова).

Діагностичний етап включає письмову перевірку вмінь слухачів порівнювати латинські й англійські слова з метою встановлення етимологічних дублетів. Контроль складається з опрацювання тексту на латинській мові, в якому слухачі повинні виокремити певну кількість слів та знайти їх відповідники в англійській мові. Як показує практика, у більшості випадків спостерігається інтерес до зіставлення пари мов. Слухачі сприймають процес вивчення мови не як оволодіння системою правил, а як накопичення лінгвістичного досвіду під час живого спілкування й розширення власних навчально-пізнавальних можливостей. Навіть якщо вони не бажають витратити час на роботу із словниками, у них після ознайомлення з порівняно-перекладним етимологічним аналізом пари мов формується уявлення про мову як про комплексний організм, який постійно росте й розвивається. Все це неодмінно стимулює мотивацію слухачів до навчання й сприяє збагаченню їх вокабуляра вдвічі.

Означений вид етимологічного аналізу здійснюється двома способами: на базі вивченого латинського лексичного матеріалу, через пояснення раніш проаналізованих слів (спеціально розробляється картотека малих карток); на основі самостійної роботи слухачів, яку повинен грамотно організувати й координувати викладач.

Як відомо, на факультетах романо-германської філології латинську мову починають вивчати на початкових

курсах. Водночас відбувається вивчення інших іноземних мов або лише однієї з них. В означеному випадку доцільно ознайомити слухачів з порівняно-перекладним етимологічним аналізом пари мов, що сприятиме розвитку в них аналітичного мислення й стимуляції до самостійного оволодіння більшою кількістю іншомовних одиниць. Важливим моментом є формування у слухачів мотивації до процесу засвоєння іншомовної лексики, а етимологічний аналіз слів є одним із способів, що сприяє розширенню їхніх навчально-пізнавальних можливостей.

Для практичного застосування порівняно-перекладного етимологічного аналізу пари мов не потрібно виокремлювати часи в робочій програмі викладання іноземних мов. Означений аналіз можливо і доречно вводити під час вивчення як латинської мови так й інших романо-германських мов. Така форма організації навчального процесу сприяє паралельному засвоєнню іншомовної лексики та кращому її осмисленню.

Упровадження запропонованого виду етимологічного аналізу можливе й у спецшколах з поглибленим вивченням іноземних мов. Перед тим, як проводити означений аналіз необхідно встановити рецептивний та активний лексичний мінімуми робочих програм з дисципліни „Іноземна мова” цих шкіл, діагностувати мовленнєві здібності учнів щодо запам'ятовування іншомовної лексики та їх рівень володіння іноземними мовами, що вивчаються.

Отже, реалізація порівняно-

перекладного етимологічного аналізу пари мов під час проведення занять з іноземних мов сприяє установленню міцних асоціативних зв'язків між словами та їх значеннями. Разом з цим, застосування означеного аналізу вирішує як педагогічні, так і психологічні проблеми, пов'язані з методикою викладання іноземних мов. На погляд психологів етимологічний аналіз активізує механізми несвідомого мислення та організує роботу теоретичного мислення, у результаті чого формуються лексичні узагальнення. З педагогічної точки зору він сприяє виникненню інтересу у слухачів до навчання, що позитивно впливає на запам'ятовування іноземної лексики. Головною задачею етимологічного аналізу мов є формування у слухачів навичок самостійного осмислення іноземної

лексики, прагнення до збагачення активного та рецептивного запасу іноземних слів.

Таким чином, порівняно-перекладний етимологічний аналіз пари мов входить до складу нових досліджень у лінгвістичній галузі, що відкривають невідомі можливості людського розуму. Він сприяє проникненню в зміст слів і глибокому розумінню їх значень, що впливає на формування міцних зв'язків між предметами та поняттями, а також вирішує актуальну проблему мовленнєвих бар'єрів. Такий спосіб семантизації іноземної лексики дозволяє за рахунок мінімальних затрат часу максимально збільшити словниковий запас слухачів з активної та рецептивної лексики іноземних мов, що вивчаються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антрунина Г.Б. Лексикология английского языка. – М., 1999. – 96 с.

2. Беляев Б.В. Психологические основы освоения лексики иностранного языка. – М.: Образование, 1964. – 246 с.

3. Давидов В.В. Виды обобщения в обучении. – М.: Педагогика, 1972. – 422 с.

4. Леман-Абрикосов Г.А. Обучение немецкому языку. – М., 1958.

5. Харлов Г.А. До проблеми психолого-методичних вимог до навчання іноземним словам шляхом тлумачення їх понять // Збірник наукових праць. Науковий Вісник. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2001. – С. 12-14.

Подано до редакції 22.04.08

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены особенности использования сравнительно-переводного этимологического анализа латинского и английского языков на факультетах романо-

германской филологии. Также представлена модель этимологического анализа лексических единиц трех родственных языков.

SUMMARY

The article analyses some peculiarities of the usage of the comparative-translation etymological analyses of Latin and English at the faculties of Romano-Germanic philology. It also presents the model of etymological analyses of lexical units of three family languages.